BEZOEK AAN ST. LOUIS, HET LEPROZEN-
EILAND IN DE MAROWYNE; MELAATSCHEN
ETABLISSEMENT VAN DE FRANSCH STRAF-
KOLONIE ST. LAURENT, FRANSCH-GUYANA

DOOR

F. S. SCHUITEMAKER, *Arts*

De Franschen zijn er niet erg op gesteld hun bagno's te laten zien en daarvoor bestaan dikwijls alle redenen; maar nog meer tegenstand ontmoet men bij het verzoek, de lepra-asylen der strafkolonie te mogen bezoeken en terecht, want wat wij hebben gezien, wel daar is niets goeds van te vertellen.

Het is daarom maar aan enkelen gelukt het eiland St. Louis aan de Marowyne te bezoeken en ons heeft het toeval ook een kans gegeven.

Meerdere malen heb ik getracht — en ook vele collega's hebben dit gedaan — toegang te krijgen, maar steeds werd dit met de gewone Fransche hoffelijkheid wel niet geweigerd, maar ook niet toegestaan.

Het maakte op mij en ook op anderen den indruk, dat het daar niet geheel pluis was en ook viel een zekere angst bij den eventueelen begeleider niet te miskennen en voor de ziekte en voor de toestanden daar en, dacht ik, ook voor het gevaar om door deze wanhopigen te worden aangevallen. Hoe het ons gelukt is er toch te komen, zal ik na deze en verdere inleiding nader vertellen.

Gouverneur Baron Van Heemstra zou in Februari 1928 Albina en den Weyneweg vóór zijn vertrek naar Holland bezoeken in gezelschap van een aantal genoodigden, waartoe o.a. ook behoorden Collega Lampe van den Hygiënischen dienst en ondergeteekende.

Een gedeelte van het gezelschap ging over land (Suriname—Cottica—Wane—Weyneweg—Albina) en het andere over zee naar Albina.

Na een stormachtigen nacht op zee kwamen we te Albina aan, waar de rest van het gezelschap spoedig in auto's arriveerde.

Over het heele uitstapje, dat ongeveer drie dagen duurde en alle beschrijving waard was, ook uit een oogpunt van buitengewone gezelligheid, zal ik hier kort moeten zijn.

Albina is een dorpje met een kwijnend bestaan, gelegen aan den linkeroever van de breede maar ondiepe Marowyne-rivier (grens tusschen Hollandsch en Fransch Guyana), ongeveer een uur stoomen van de zee. Schuin tegenover Albina ligt aan den Franschen oever St. Laurent, een der grootste strafetablisseminten van Cayenne. (St. Laurent, St. Jean, Cayenne, Isles du Salut, etc.). Het Leprozeneiland St. Louis ligt ongeveer een uur verder stroomopwaarts 5 minuten roeien van den oever.

Eerst een bezoek aan den Weyneweg (verbinding tusschen Albina en Moengotapoe, Marowyne stroomgebied — via de Cottica — Commewyne naar het Suriname stroomgebied). Een prachtige, breede weg met soliede houten bruggen dwars door het oerwoud aangelegd door den energieke Districts-Commissaris, Luitenant Weyne (nu wijlen). De weg gaat over heuvels, moerassen, kreekjes en ravijnen.

Het was voor mij interessant dezen weg met een auto te kunnen afrijden, waar ik 20 jaar geleden met een militaire excursie door bosch en moerassen en over vele heuvels dezen weg, die toen een nauwelijks volgbaar boschpaadje was (als overblijfsel van een tracée, gekapt door den toenmaligen Districts-Commissaris, Luitenant Struycken de Roysancour, naar wien de weg langen tijd heeft geheeten) heb doorgeploeterd. De lengte is ongeveer 25 K.M. Het was toenmaals een geliefd boschpad voor de ontsnapte bagnards, om via Albina en Moengotapoe hun vrijheid in Suriname te verkrijgen en men zag op dit tracée dat door de gedeporteerden in kaart was gebracht (welke met

inlichtingen aan hunne makkers, die ontvluchttingsplan-
nen hadden, werd verkocht) boomen met vele lugubere
inscriptie's en wegwijzers, alles voor de lieve vrijheid.

De meesten echter moesten vóór aankomst in bewoon-
de streken, door ziekte, gebrek en vermoeienis, aangetast
door muskieten en andere insecten, de voeten één wond,
alles waar het reeds uitgeteerde en ondervoede lichaam
niet tegen kon, het leven laten midden in dit indrukwek-
kend tropenwoud, wrakke schepen der misdadige maat-
schappij, die vergingen in het zicht van de behouden ha-
ven, na alle ellende beleefd te hebben, die men voor een
mensch enziel kan bedenken.

Ook lepreuse bagnards, is het gelukt met hun ver-
minkte ledematen dezen weg der vrijheid te volgen
om na aankomst te Paramaribo opgepakt, weer naar hun
verbanningsoord te worden teruggestuurd en dan in het
asyl te wachten op het einde der ziekte, die voor hen is,
erger dan de dood.

Te Moengotapoe is thans een brug in aanbouw die den
Weyneweg verbinden zal met den Moengoweg naar
Moengo, het bekende Bauxite (aluminum-erts) mijnbedrijf.

Den volgenden dag rijpte bij Lampe en mij de gedachte
St. Louis te bezoeken. De kans was schoon, nu we in of-
ficieel gezelschap ook in aanraking zouden komen met
den Gouverneur van Cayenne, die dien avond, met zijne
ambtenaren en officieren, zou aanzitten aan een officieel
diner, aangeboden door Gouverneur Van Heemstra op
het stoomschip „Koningin Wilhelmina”.

Ook over dit diner, dat in alle opzichten weer buitenge-
woon was, moet ik niet schrijven, omdat mij daarvoor de
plaatsruimte ontbreekt. Maar Lampe zag kans, ondanks
het pessimisme van Collega Faverey, den te Albina gesta-
tionneerden Districts-geneesheer, die ons geen kans gaf,
waar hij, alhoewel op zeer goeden voet levende met de
Fransche collega's, er niet in geslaagd was toestemming
tot bezoek te krijgen, een toezegging te krijgen, die positief
leek, nl. een toezegging van den Franschen Gouverneur
zelf. We moesten ons maar vervoegen tot den Chef-dokter
van St. Laurent.

Den volgenden morgen wandelden we door St. Laurent en bezichtigden met onzen collega de strafgevangenis, rondgeleid door den Directeur en de Fransche doktoren. Ook de beschrijving van dit interessante bezoek (die beschrijvingen zijn reeds meermalen gedrukt) moet ik overslaan; alleen vermeld ik dat ons werd getoond de guillotine, het laatste middel om aan onwillige bagnards de eeuwige gehoorzaamheid op te leggen.

Sporen van oud bloed, uitvoerige beschrijving van het gebruik en de werking, tot slot het ophalen en laten neersuizen van de bekende valbijn, welk moment een diepen indruk maakte op een pas aangekomen jongen Franschen Collega, die bij het neerdalen van het mes merkbaar verbleekte, verhoogde de griezelligheid van dit bezoek.

Weer had Lampe het over ons voornemen om naar het Leprozen-eiland te gaan, wat de stemming merkbaar verkoelde. De heeren keken elkaar ietwat verschrikt aan en de oudste begon met zijn bezwaren op smakelijke wijze, met de bekende Fransche hoffelijkheid, op te dissen en vóór we eigenlijk er iets tegen in konden brengen, waren we, aan het eind van het gevangenisbezoek gekomen, weer op straat en de Fransche ambtenaren konden ons niet volgen, wegens drukke bezigheden. Onze kansen waren dus weer aanmerkelijk gedaald, dat moesten we toegeven, toen we het gezelschap ontmoetten, dat een tegenbezoek aan den Franschen Gouverneur ging brengen. We gingen ook maar mee en waren spoedig in een ruime hal, waar reeds op dit betrekkelijk vroege morgenuur de uitstekende Champagne ons in een gezellige atmosfeer bracht, die ons de teleurstelling deed vergeten. Dien middag vier uur zouden we weer naar Paramaribo vertrekken.

Tot de Fransche Gouverneur mij vriendelijk vroeg of ik voldaan was over mijn bezoek aan de Gevangenis, het Hospitaal en het Leprozen-eiland (dit laatste weer tot merkbaar ongenoegen van onze Fransche Collega's). Ditmaal liet ik mijn kans niet voorbijgaan.

Ik merkte beleefd op, dat ons was gezegd, dat er te veel bezwaren aan zoo'n bezoek waren verbonden en thans ook de tijd daarvoor ontbrak, maar liet tevens merken

onze teleurstelling dit eiland niet te hebben kunnen bezoeken, te meer waar wij ons (in verband met de Lepra-bestrijding in Suriname) sterk interesseerden voor inrichtingen buiten Suriname, vooral omdat het in West-Indië niet mogelijk was een asyl aan te wijzen, waar meest alleen Europeanen verzorgd werden en aldus de lepra te kunnen zien op een groot aantal blanken en wat er nog meer in mijn brein naar voren kwam, tevens geholpen door de aanmoedigende en goedkeurende blikken van Lampe en Faverey.

De Gouverneur berekende even den tijd en overlegde met den Chef-dokter, gaf toen het bevel aan een der dirigerende officieren van gezondheid om ons naar St. Louis te vergezellen. We namen beleefd afscheid van den Gouverneur en verlieten onder vele dankbetuigingen het stadhuis om onmiddellijk op pad te gaan.

Nauwelijks buiten gekomen of onze begeleider begon een furieus betoog over de onmogelijkheid van het geval, maar ditmaal stoorden we ons niet aan zijn argumenten, die een herhaling waren van die in de gevangenis tegen ons geuit. Voor een Franschman werd hij werkelijk op het kantje af van onbeleefd.

We zaten spoedig in een rijtuigje dat ons naar het spoorstation bracht, hij steeds pratend en gesticuleerend maar wij, met echt Hollandsche gereserveerde stugheid negeerden zijn heele betoog nu wij ons doel zouden bereiken.

Aan het station namen we plaats op een met een tent bedekt spoorwagentje voor 4 personen, dat werd voortgeduwd door vier gedeporteerden. Het was ongeveer elf uur en zeer heet; het traject was niet door boomen beschaduwd, de spoorbaan hard en met scherpe steenen bezaaid.

De vier gedeporteerden zetten het wagentje in beweging; onder hen was een Arabier. Zij waren gekleed in een vuilgrijs grof-linnen hemd en broek, op het hoofd een armelijken stroohoed. Met hun arme, magere, verwonde voeten liepen zij, door de zon geelgekleurde hijgende wezens, in een vrij snel tempo op zij en achter het wagentje over

de scherpe steenen, blootsvoets, hun doffe oogen recht vooruit met wezenloozen blik, zweetende als arme half verhongerde trampaarden.

In hun oogen lichtte nog slechts een soort leven op wanneer zij bij een helling (het terrein was licht heuvelachtig) op de treeplank van het wagentje sprongen en aldus gratis konden meerijden.

Na een honderd meter gereden te hebben, kreeg onze Fransche collega een nieuw idee; hij liet het karretje stil houden en noodigde ons tot uitstappen hetgeen we met eenige verwondering deden, omdat we St. Laurent nog niet uit waren. We moesten eerst maar eens bij hem aan huis gaan eten en ofschoon we beleefd opmerkten geen eetlust te hebben, was hij er niet van af te brengen.

Even vóór tafel vertelde Faverey ons dat de Fransche Collega in ongenade was gevallen en op lagere overplaatsing wachtte, verder nog zooveel mogelijk geplaagd werd. De opdracht om ons te begeleiden, die aan een jongeren collega toekwam, den gestichts-geneesheer, was een staaltje van deze plagerij. Daarom was hij vermoedelijk zoo kwaad.

Aan tafel bediend door een, zekere vrijheid genietende, gedeporteerde, was er te veel aan Champagne en andere wijnen, mede weer een aanval op ons plan, dacht ik; en werkelijk, het gejammer over onzen tocht begon weer, thans met zwaarder wegende argumenten; de besmettelijkheid der ziekte sloeg bij ons niet in, ook het verhaal over de weinig wetenschappelijke waarde van het bezoek. Wel gaf mij te denken het bezwaar, dat onze confrater opgaf in de derde plaats, nl. dat deze verlaten zieke kerels in een toestand van wanhoop nog eerder tot moord in staat waren dan de in de gevangenis gedegenereerde broeders, dus dat dit bezoek niet zonder dat gevaar was. Of echter de maaltijd onze courage wat had aangezet, weet ik niet, maar ook dit argument had geen invloed meer op ons en we waren niet van ons plan af te brengen, ook niet toen er ten slotte nog een flinke regenbui neerkletterde; zoodat de collega met een zucht ons uitnoodigde maar verder te gaan.

De arme kerels voor het wagentje hadden op ons staan wachten, in den regen zonder voedsel, dat wij in zoo ruime mate, en besproeid, hadden genoten. Alleen een door ons aangeboden sigaret deed even de doffe oogen dankbaar glinsteren en voort ging het weer.

Op een spoorbrug gekomen over een diepe breede kreek, dacht ik een oogenblik, dat het in de macht lag van deze hongerige wezens om het wagentje in het ravijn te kippen en zich aldus te ontdoen van hun last, om in het verlaten oord te ontsnappen, te zwemmen over de dichtbij gelegen grensrivier naar het beloofde land, maar dit kwam blijkbaar niet in hen op. We naderden het Nouveau-Camp, waar de ongeneeselijke zieken worden opgeborgen (verderop ligt het kamp Charvin, het eablissement des incorrigibles) en waarvan St. Louis een onderdeel is.

Hier nog een laatste poging om het bezoek stop te zetten. De dokter liep vooruit en vroeg met luide stem aan den gevangeniswachter of het wel gepermitteerd was voor vreemden het camp te bezoeken; zeker, antwoordde de man lakoniek, niet begrijpende of willende begrijpen de vraag hem gesteld, de Gouverneur heeft opgebeld om julie door te laten.

We stonden thans aan den oever, met het eilandje, dat in regennevel eenzaam en verlaten leek, in het zicht. Onder een regenbui in een ranke kleine cano met zeer labiel evenwicht, onder geleide van een zwaar gewapenden wachter, gingen we naar het eiland. Wat we zagen was een kegelvormig, rotsachtig, roodkleurig eilandje nog al begroeid met eenige groote boomen, met kleine steenen huisjes op de hellingen; het geheel zag er uit de verte niet onaardig uit.

Naarmate we dichterbij kwamen, veranderde het aspect en kreeg het een armoedig aanzien.

We naderden den oever en vanuit de huisjes strompelden, hinkten en liepen hun armzalige bewoners, aange trokken door het zoo zeldzaam vreemd bezoek en deze uittocht uit de huisjes deed mij denken aan een bende hongerige oude honden, die op den reuk van vleesch afkwamen.

Aan wal, even schuilend voor een nieuwe bui, onder een vrij groot afdak aan den waterkant, verzamelde zich een hoop wrakke wezens, huilend, schreeuwend, schellend en mopperend in één koor, ten slotte: „We lijden gebrek, we hebben honger, wat een schande”, ja de roep van wanhoop over dit eiland was niet overdreven. Eén Afrikaan was er onder, een reus van een kerel; deze slenterde als doelloos en zwijgend er doorheen, ten slotte wijzend op zijn hokje, waaraan de deur ontbrak, aldus blootgesteld aan regen en wind. Werkelijk verzamelde het hoopje zieken zich dreigend om ons heen vol van klachten over alles, voedsel, kleeven, verzorging, gebrek aan medicijnen en vooral aan . . . verband, ons wijzende hun diepe wonden, vuil met aarde en etter, op welke wonden gedeeltelijk bedekt met vieze lappen, direct een aantal vliegen zich neerzetten! Alles ellende om ons heen.

Er zijn wel behoorlijke bepalingen, maar deze worden *blijkbaar niet nageleefd*.

Om aan het gedrang te ontkomen, gingen we naar boven langs de hellingen waar het water vrij naar beneden stroomde, gevolgd steeds door eenige lijders, die niet ophielden te klagen.

Geen begraafplaats, de dooden gaan in de rivier. Zoo nu en dan spoelt aan het rivierstrand te Albina een lijk aan met onmiskenbare teekenen der melaatschheid, alhoewel dit ook wel afkomstig kan zijn van een levensmoeden lijder, die het natuurlijk einde van zijn bestaan niet heeft kunnen afwachten en in wanhoop de hand aan zich zelf sloeg, of van een die zwemmende poogde te ontvluchten, maar door gebrek aan kracht in zijn gedeeltelijk afgestorven ledematen het halverwege moest opgeven en onverbiddelijk in het snelstroomende donkere water omkwam.

Het eten wordt op het strand gezet tweemaal per week en overgelaten aan het recht van den sterkste, Dat was wat zij tegen ons uitschreeuwden.

Te Albina worden wel eens 's nachts gedeporteerden aangetroffen, daar naar toe gezwommen om door diefstal iets te vinden wat hun honger kan stillen.

Men beweert ook dat de melaatschen diep in de rivier een cano verborgen houden, die ze af en toe 's nachts tijdens hondenweer naar boven halen en dan strooptochten ondernemen naar bewoonde plaatsen, zoekende naar voedsel meer nog dan naar de vrijheid, want deze vrijheid heeft een ontsnapte melaatsche door zijn ziekte nergens in West-Indië. Hij wordt toch altijd zonder vorm van proces weer teruggezonden.

Wij bekeken verder de kamertjes; deze vielen nog al mee, voor zoover de bewoners kracht bezaten alles behoorlijk schoon te houden, maar met de vorderingen der ziekte neemt ook de vervuiling toe en ziet men eenige arme, uitgeteerde lijdens op een hoop vodden als wezenloos voor zich kijken tot het dierlijke van de wereld teruggevoerd, niets meer wetend, alleen reageerend op de reuk en het gezicht van voedsel.

Lager was een man bezig met vollen ijver de paar meters bouwgrond te beplanten om op deze wijze nog iets meer te hebben. Er groeiden bananen, boontjes en aardvruchten; wat een weelde voor dit oord.

Er waren er ook, die berusten in hun lot; een van hen toonde ons vol vreugde zijne verzameling van tijdschriften, waaraan nog enkele nummers ontbraken; een verzameling, die in andere omstandigheden onze lachlust zou opwekken, om het geringe aantal dat voor hem zoo'n schat was.

Overigens alles treurig, geen plaats voor veeteelt, zelfs niet voor kippen, geen landbouw, niets, geen kerk . . .

We gingen thans op den terugweg en ontmoetten weer de jammerende bende, waaronder een Vlaming, die Hollandsch tot ons sprak in een jammerklacht van ellende, te lang en te erg om hier neer te schrijven.

We beloofden iets te zullen doen zonder iets te kunnen doen en vertrokken in de cano, lang nagestaard door die ongelukkigen.

Neen, wat er over het eiland werd verteld, scheen maar al te waar; daarom kostte het zooveel moeite er te komen, want blijkbaar schamen de Franschen zelf zich over dezen toestand.

Intusschen was het humeur van onzen collega merkbaar opgeklaard. Wij hadden hem zien praten met enkelen der zieken en hij verklaarde ons ten slotte toch ingenomen te zijn met dit bezoek, omdat hij uit de klachten had kunnen constateeren grove nalatigheid van zijn jongeren collega, die mede een aandeel had in zijne overplaatsing.

Met den tentwagen teruggekeerd, namen wij onder vele dankbetuigingen afscheid van hem en staken in een barkas de Marowyne over naar onze stoomboot die daarna spoedig de terugreis naar Paramaribo aanvaardde.

Paramaribo, Februari 1929.